

Oponentský posudek na disertační práci Kataríny Galajdové

Zvolená problematika – Průnik obrazu a zvuku – je v současné fázi multimediální kultury velice aktuální, a to nejen z obecného kulturně historického hlediska, ale především ze zorného úhlu požadavků pedagogické praxe ve výuce výtvarné výchovy. Cíle, které si K. Galajdová stanovila v úvodní kapitole (ve spojení s otázkami, které s cíly velice úzce souvisí), se vcelku podařilo splnit. Zvolené metody odpovídají celkovému záměru práce a vycházejí z aktuálních metodologií jednotlivých oborů. Autorka se zaměřila především na detailní analýzu obecně teoretických a didaktických aspektů dané problematiky, kde osvědčila patřičnou odbornou erudici, zároveň jsem však postrádal důslednější soustředění na meritum problému, které dostatečně razantně determinuje již název práce: Průnik obrazu a zvuku.

Kapitola ZÁKLAD je rozdělena na tři podkapitoly. První z nich – Výzkumný materiál – strukturuje zpracování empirických údajů na základě transkriptů (rozhovorů s umělci, pedagogy, kteří se zabývají sledovanou problematikou a respondenty, kteří vnímají synesteticky). Výzkumný materiál je doplněn o etnografickou studii z pedagogické praxe a strukturované rozhovory o VJingu. Dále autorka člení materiál na obrazový a audiovizuální. Druhá podkapitola – Proces analýzy údajů a tvorby textu – je zaměřena na problematiku kódování a s ním spojené vztahové sítě. Autorka vytyčila čtyři centrální kódy (multimodalita vnímání, poznání, strategie a vizualizace s dominantním kódem poznání (i když ve vztahu k tématu by bylo třeba akcentovat i multimodalitu poznání) a konceptuální rámce: škola, synestézie, tvar, vnímání, marginálie a VJing. Na základě konceptuálních rámců také strukturovala celý text práce (názvy kapitol). Progresivní je i metoda rekonstrukce, která se uplatňuje při analýze textů.

Kapitola ŠKOLA je didaktickou základnou klíčového problému práce. Konceptním východiskem autorky je současná snaha kvalitativní proměnu mechanismů školy, směřující od memorování k subjektivnější konstrukci poznatků v diskursivním procesu, který předpokládá spoluúčast žáka v partnerském vztahu s učitelem. V této souvislosti zdůrazňuje autorka závažnost role synestetického vnímání. Právě k této vazbě mám několik zásadních otázek a připomínek:

1. Není soustředění na synestézie až příliš omezující z hlediska možností komparace výtvarného umění a hudby?
2. Je to možná problém terminologický, ale synestézie, synestetické vnímání je vrozená schopnost, kterou má jen nepatrné procento populace. Navíc se jedná o psychické automatismy, které nejsou spojeny s aktivním vnímáním ani myšlenkovými procesy. Navíc synesteticky „obdaření“ jedinci nemají totožné asociace. Toho si je částečně vědoma i autorka, když zdůrazňuje: „výchova synestéziemi, ne k synestéziím“.
3. Synestézie nemohou být prostředkem „konstruování znalostí“, které by mělo nahradit „osvojování vědomostí“. Jakákoliv míra objektivizace synestézií by vedla k chaosu a ten nechceme nejen ve vědě ale ani v umění a ani v myšlení dětí.
4. Pro komparaci výtvarného umění a hudby (a pro komparaci obecně) je značně nevýhodná jednosměrnost synestetického vnímání.

Domnívám se, že otevření problému synestézií v souvislosti s problematikou konceptního směřování od osvojování vědomostí ke konstruování znalostí – tedy v kontextu kapitoly ŠKOLA – nebylo právě nejšťastnější. Jednak by bylo asi vhodnější věnovat tuto kapitolu spíše konfrontaci různých názorů a dojít k jistým závěrům, na které by mohla navázat kapitola SYNESTÉZIE, kde by autorka mohla náležitě akcentovat roli synestetického vnímání jak v obecné poloze, tak především v souvislosti s výchovami (výtvarnou a hudební). Jako druhá možnost se nabízí obrácení pořadí kapitol ŠKOLA a SYNESTÉZIE. Rozhodně však vede k jisté míře dezinformace, pokud se v souvislostech kapitoly ŠKOLA mluví o synestézii, aniž by byla vysvětlena její podstata. To pak vede k informačním šumům, s kterými se čtenář

obtížně vyrovnává. Tak např. až někde uprostřed kapitoly SYNESTÉZIE uvádí autorka rozlišení synestetického vnímání a synestetického pociťování, což je ve vztahu k problematice práce klíčové. Přitom ani synestetické pociťování – jak je v práci definované – nemůže být prostředkem dosažení „průniku obrazu a zvuku“, protože se neprojevuje jako „automatické spojení (-synestetické vnímání), ale jako vzpomínka na tento spoj“ a v souvislosti s tím autorka zdůrazňuje: „Předpokladem je, že spoj A – B byl vnímán, a tím pádem uchovaný v paměti, a to nevědomě“. Čili jinak řečeno: bez synestetického vnímání nemůže dojít k synestetickému pociťování.

Zde nejde o terminologický purismus, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale o ujasnění podstaty asociačních komparačních vztahů, z kterého vyplyne i odpovídající pojmenování. Při hledání vhodného termínu, který by postihoval zdůrazněnou podstatu komparace vizuálních a zvukových představ, se jako východisko nabízí poslední věta tučně vytištěného odstavce na str. 45: „U synestézií neplatí (na rozdíl od **asociací představ** – zdůraznil JB) že (opačně): A bude reakcí B.“ Pak se jeví jako nejvhodnější termín „asociace synestetických představ“ nebo – v ještě užším vymezení k problematice práce – „komparace vizuálních a zvukových představ“.

Vedle těchto zásadních připomínek – které se týkají kapitol ŠKOLA i SYNESTÉZIE – si neodpustím jednu detailní připomínku: Kandinského Kompozice nemají se syntetickým vnímáním nic společného a už vůbec s ním není možné spojovat evidentní rozdíl mezi organickou spontánností Kompozice VII a geometrickou konstrukcí Kompozice VIII.

Velice kladně hodnotím kapitolu TVAR, která výrazně oživuje teoretickou základnu práce konkrétními, velice promyšleně zvolenými a navýsost aktuálními příklady průniku obrazu a zvuku.

Obdobně podnětná je i kapitola VNÍMÁNÍ, a to především akcentací subjektivních faktorů interpretace. Důležitým východiskem je poznatek, že v našem nervovém systému neexistuje možnost oddělení příjmu vizuální informace od interpretace vizuálního obrazu (Kessner ml.). V této souvislosti je velice zajímavý projekt N. Collinse „Zvuk bez obrazu“ s komentářem J. Cserese. Oprávněnou pozornost věnuje autorka fenomenologické analýze našeho vnímání od počítka přes asociace k poli vnímání v souvislosti s Gestaltpsychologií. Důležitým specifickým výsledkem obecné polohy první části této kapitoly je průnik akusticko-vizuálního vnímání od percepce přes apercepci k interpretaci. Klíčovou osobností, o níž se autorka v této kapitole opírá, je D. Freedberg a s ním spojený přesun pozornosti od obrazu k zobrazení a k akcentaci subjektivního prožitku. Domnívám se, že právě komparace obrazu a hudby je přirozeným katalyzátorem aktivní reakce uvolňující subjektivní prožitek. V závěru kapitoly autorka aplikuje Freedbergovy myšlenky na problematiku galerijní edukace. Škoda, že tuto aplikaci nerozšířila na meritum problematiky práce: na průnik obrazu a zvuku. Kapitola VJING by se vzhledem k zaměření práce měla označit jako DVJING. Je nesporně zajímavá z teoretického hlediska – smyslem práce je však hledání možností didaktického využití.

Z hlediska shrnujícího pohledu patří mezi nesporná pozitiva práce až deskriptivní analýza opřená o konfrontaci názorů předních odborníků. S tím je však zároveň spojen i negativní znak, a to je přešlapování na místě okolo synestézií a částečně chybí i aplikace na podstatu problematiky. Výjimkou je druhá část kapitoly ŠKOLA, kde se uplatňují konkrétní vztahy mezi výtvarným uměním a hudbou ve výuce výtvarné výchovy, zejména partitury (obr. 1 – 3), práce s vrstvami skladby newyorské elektro-punkové kapely Le Tigre (obr. 4 – 9).

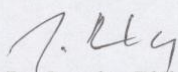
Rozhodně kladně hodnotím konfrontaci odborného textu a „primárních textů“ uváděných pod čarou a přidělených jednotlivým respondentům s označením P1 – P32. Domnívám se však, že by texty neztrácely na autenticitě, kdyby ty „nejneučesanější“ byly alespoň částečně přeformulované, aniž by se úprava dotkla podstaty sdělení. Obdobně mohla být k anonymním označením P1 – P32 přidělena konkrétní jména a profese respondentů.

Byl bych nerad, kdyby mé výhrady vůči pojetí synestézie jako klíčového vztahu průniku obrazu a zvuku, vyvolaly matoucí dojem v souvislosti s celkovým hodnocením práce. Podle mého názoru jsou nesporným přínosem kapitoly TVAR a VNÍMÁNÍ. Na první přečtení působí stejně podnětně i MARGINÁLIE – postrádají však interakci s klíčovou problematikou práce.

Obecnější připomínkou k celkové koncepci práce je její dost nezřetelná strukturace, která je ještě umocněna grafickou úpravou, která opticky neodděluje jednotlivé kapitoly, které by měly vždy začínat na samostatné stránce.

I přes výše uvedené připomínky doporučuji práci k obhajobě.

V Praze dne 26.7. 2008

PhDr. Jaroslav Bláha, Ph.D.